

המאבק על הכבוד האמיתי

היבטים של אמונה ובניין הנפש בחבלי משיח לאורם של החשמונאים וחנוכה

הרב אלישע וישליצקי

א. שווי והשוויה, או: שוֹזֵן של ציפיות

משעה שנכנס אדם לדין, ומתבררת האמת של קיומו ללא משוא פנים¹, הרי הוא נתבע לתת מענה מדויק, ללא כחל וללא שרק, למספר שאלות (שבת לא ע"א), והראשונה שבהן – האם "נשאת ונתת באמונה?". כי בכיסו של האדם ניכר עולמו הערכי והמוסרי, כמו גם בכוסו ובכעסו (ערובין סה ע"ב). לאמור, בשעת קושי, אילוצים ונסיבות מסובכות – האם נשחק הוא באמת שלו, או שעמד במבחן. הרי הרווח הכספי חשוב לאדם ונראה בעיניו כמפתח למדידת השגיו, קיומו והתפתחותו. אם כן, אולי ישנה משום כך את משקלותיו, אולי יאחז את עיני הבריות, אולי יסתיר את מומיו?² לעומת זאת, אם אמונת אמת בו, אם יסודות אישיותו בנויים על צדק ויושר – לא יסלף, לא יהיה מעורב באונאת ממון ודברים, וישא ויתן במסחרו ובעסקיו באמונה.³

כדי לעמוד בחירות הזאת, בחופש אמיתי ממגמתיות ומשעבוד לאינטרסים צרים ועכשוויים, צריך האדם לשאול את עצמו בנחישות ובכנות: האם ציפיותי נקבעות לפי המעטפה החיצונית של החיים, האנוכית והעכשווית – או שלאמת יש ציפיות ממני? ומה אני עושה כדי לעמוד בהן?

השווי והערך של הציפייה האישית מקבל משמעות אחרת לגמרי, על פי הרצון להכיר ולהעמיק בהבנת הציפייה של המגמה האלוקית ממני.⁴

1. כמו "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהלים קא, ז).

2. הרחבה בספר דברים כה, יב-טז: "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן" וכו', ובספר משלי יא, א: "מאזני מרמה תועבת ה', ואבן שלמה רצונו".

3. על פי בבא מציעא נח ע"ב – נט ע"א.

4. כמו "ויראת מאלוקיך" בעניין איסור ריבית, כפירוש רש"י ויקרא כה, לה: "לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הריבית... ומורה לעצמו היתר... הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הוצרך לומר 'ויראת מאלוקיך'".

על כן, גם השאלה השנייה על קביעת עתים לתורה (בהמשך הסוגיה במסכת שבת שם), ממשיכה את בירור האמת של הציפיות. כי אם ירצה אדם לעמוד מול ציפיות האמת ממנו, אזי ללא קביעות של מפגש בבירור שכלי ורגשי עם האמת באופן תדיר וממוקד, אי אפשר יהיה למנוע את השחיקה, את הריחוק, את שלטון העכשוויות על הערכיות.⁵

ומכאן ממשיך מסלולה של האמת להתברר גם בשאלה: "ציפית לישועה" (שבת שם). כאן באה לידי ביטוי נוסף אותה השוואה בין הציפיות, זו האישית וזו האלוקית. כי אם הישועה מהווה כתובת למימוש ציפיותי האנוכיות, אזי אין בעצם מה להוסיף על אותה אמירה של דורות, בניסוחם של ראשונים בעיקרי האמונה על ביאת המשיח, ועל הרצון לחכות בכל יום שיבוא (רמב"ם, הקדמה לפרק חלק, עיקרי האמונה, העיקר הי"ב).

אבל, אם ממשיכים אנו את בירור הציפייה מאיתנו, ואת עמידתנו מול האמת המוחלטת, ורצוננו שלא להוריד אותה אלינו, אלא להעלות את מבטנו אליה,⁶ אזי הציפייה לישועה היא: "להתקיימות דברי הנביאים" (רש"י, שבת שם). כי את רצון ה' מהמציאות, מהדור ומאיתנו, גילה הקב"ה דרך תורתו ועולמו בפני נביאי⁷ עד סוף כל הדורות, כולל הדור שלנו, כפי שנאמר בהשלמת דברי ראשונים: "להתקיימות דברי הנביאים – בימך" (פירוש הר"ן על הרי"ף, שבת שם). כלומר, 'לחכות' אין פירושו להמתין שתבוא גאולה, אלא לברר מהי, מהו אופיה, מה תפקידנו בה, וממילא, לפעול ממש על פי השותפות עם א-ל,⁸ ורק אז תהיה הציפייה שלמה ומשתלמת כראוי לה.

לפיכך, אם חפצי גאולה אנו, ואם הציפיות שלנו מעצמנו הולכות ונבנות לאורה של הציפייה האלוקית מאיתנו, שומה עלינו להבין, כחלק מהותי מתוך המכלול כולו, גם מה אומר לנו המאבק החשמונאי לאור הנבואה,⁹ מה הוא מברר בעצמינו, ומה תפקידנו בכך. אמנם פרשנויות שונות והדגשים מגוונים יכולים להיות מוארים בהקשר לשאלות אלו,¹⁰ אבל עצם העיסוק, העמל והחיפוש, כשהם נעשים בכיוון של ישרות הציפיות וטהרתן, בונים ערך

5. כך מוסבר סדר הדברים בשולחן ערוך אורח חיים סימנים קנה-קנו. בסימן קנה: "אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו", ובסימן קנו: "אחר כך ילך לעסקיו... וישא ויתן באמונה".

6. כמו שנתברר לעיל בעניין המשקלות והמסחר.

7. על פי פרשת "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו", בדברים יח, י-כב, ובספרי שם, פיסקא קעו: "ונתתי דברי בפיו – מיכן ואילך הוי יודע היאך רוח הקודש ניתנת בפי הנביאים".

8. כאמור בירושלמי שבת פ"ו ה"ט: "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל – עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים ואומרת: כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו".

9. בלא להתעלם ממשמעויות היסטוריות למיניהן.

10. כמו בהבנת התורה, "וכפטיש יפוצץ סלע. מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות – אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים" (סנהדרין לד ע"א).

חיובי באמונה ובנפש גם יחד, בראשית צמיחת גאולתנו.¹¹ תקופת החשמונאים, אשר מלווה את ימי הבית השני, שורשיה והארתה נכללים בנבואות, ואלו אשר נצרכו לדורות נכתבו (מגילה יד ע"א).

ב. גדול הבית האחרון!?

בהתייחסות הנבואה לבית המקדש השני, עולה ונידון אחד המושגים המהותיים בחיי אדם ואומה, מדינה ועולם, והוא הכבוד.

הנביא, בעומדו מול אלו שנחלשים מחמת ההשוואה בין הבית הראשון לשני (עד כדי בכי למראה הבית השני, כמתואר בעזרא ג, יב-יג), וכן מול מי ששואלים את עצמם האם אפשר לבנות במיעוט כזה של אנשים וציוד וכח ("העם הזה אמרו לא עת בא עת בית ה' להבנות", חגי א, ב), אומר: "ומלאתי את הבית הזה כבוד... גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, אמר ה' צבאות, ובמקום הזה אתן שלום, נאום ה' צבאות (שם ב, ז-ט).

נבואה טובה לא חוזרת ריקם, ואין בה שינוי (רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ד), אבל תורה היא וללימוד ולביאור היא נדרשת. משעה שאמר 'הבית הזה', הרי הוא כמצביע על הבית השני, אבל כשהוסיף 'האחרון', כבר באר, על פי לשון הקודש האופטימית, כי זה הבית הוא אחרי הראשון.¹² אבל האם הוא המתוקן והסופי? הדבר תלוי בשאר מרכיבי הפסוקים וביישומם.¹³ גם אם לא יצאו דברי הנבואה מכלל מימושם הראשוני, ואם גבוה היה הבית השני מן הראשון, ומשך שנותיו היה יותר מהראשון (בבא בתרא ג ע"א-ע"ב), לא זהו סוף פסוק, אלא רק ראשיתו, ולא זהו גודל הכבוד המדובר.

11. ערכה של הציפייה בבניין האמונה והנפש מתברר בנבואת חבקוק ב, א-ד: "על משמתי אעמודה... ואצפה לראות מה ידבר בי... ויענני ה' ויאמר: כתוב חזון... כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו, כי בא יבא ולא יאחר. הנה עפלה לא ישרה נפשו בו, וצדיק באמונתו יחיה", ועיין שם ברד"ק, והרחבת הדברים במסכת סנהדרין צז ע"ב. ביסוס להגדרת תקופתנו לראשית צמיחת גאולתנו ניתן לראות במקורות אשר בהקדמת ספרו של הרב מנחם מנדל כשר (ראש ישיבת שפת אמת, ובעל 'תורה שלמה'), 'התקופה הגדולה', עמ' 8-16, הקדמה שנכתבה באלול תשכ"ח.

12. כמו בספר שמות ד, ת-ט: "והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון. והיה אם לא יאמינו לשני האותות האלה... ולקחת ממימי היאור... והיו לדם ביבשת". וידועה מליצתו המחודדת של החתם סופר, שקרא על כך את הפסוק: "והיה הדם לכם לאות על הבתים". הדם - האות שאחרי ה'אחרון', מוכיח על הבית השלישי, שאף הוא אחרי ה'אחרון'.

13. כדברי המלבי"ם בחגי שם: "כל מאמר זה הוא תנאי... וכשלא נתקיים התנאי, שלא שמרו ברית ולא היה שלום במקום... לא נתקיים היעוד אז".

אבל זה, אמור להתברר הן בתוך ישראל פנימה,¹⁴ והן ביחס של אומות העולם אל המקדש. שהרי, בעת המצב השלם של "ונהרו אליו כל הגוים" (ישעיהו ב, א-ו), מתברר כי יש מקום אחד שהוא תל פיות,¹⁵ וממנו מתברכת כל האנושות,¹⁶ ולכן הוא המקום המכובד ביותר עלי אדמות, כפי שהאירה הנבואה: "ומלאתי את הבית הזה כבוד". אך דווקא משום כך צריכים האדם והאומה והעולם לעבור שינוי משמעותי,¹⁷ התחדשות ערכית ומהפכה בכל תפיסת החיים.

ג. המהפך הכלכלי

את כיוונו של המהפך, מאירה הנבואה העוסקת בבית השני ובאחרון ואומרת, בתוככי המכלול, את העובדה הבסיסית הבאה: "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות" (חגי ב, ח). מהי משמעותה של קביעה זו, ומה חשיבותה? את אלו ניתן לברר על פי שימת הלב אותה תובע הנביא בעת חשבון הנפש (שם א, ד-ה): "העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים¹⁸ והבית הזה חרב... שימו לבבכם על דרכיכם!"

ולמה נשים לב ולמה?¹⁹ "זרעתם הרבה והבא מעט, אכול ואין לשבעה, שתו ואין לשכרה, לבוש ואין לחם לו, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב" (שם, פס' ו).

הנה כי כן, כאשר רואים כי הרווחים הכלכליים אינם עומדים ביחס ישר להשקעה ולעמל,²⁰ והמשכורות אינן מספיקות כלל – או אז מתחילים לשאול את עצמנו, בשל מי ובשל מה הרעה הזאת.²¹ ודומה כי אין הדברים אמורים רק לגבי העבר!

14. כדברי הרמב"ן על הפסוק "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב, ה): "ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה'... ועל דרך האמת לשכנו תדרשו – לכבודו תדרשו, ובאת שמה, לראות את פני האדון ה' אלקי ישראל. וממנו אמרו חכמים 'שכינה'".

15. "כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות – תל שכל פיות פונים בו" (ברכות ל ע"א).

16. מדרש תנחומא פרשת תרומה אות ט: "אילו היו האומות יודעים מה היה המשכן והמקדש יפים להם, באהלויות וקסטוריות היו מקיפין אותן לשומרן... שכן שלמה היה מסדר בתפלתו ואומר: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל... ובא והתפלל אל הבית הזה, אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי".

17. כמו ביחזקאל לו, כד-כו: "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם... ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם...".

18. בבתיים מצופים ארז. רש"י וראב"ע שם.

19. פירוש רש"י שם.

20. וכן בזכריה ח, י: "כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה". ובסנהדרין צח ע"א מבואר שזהו סימן לגאולה העתידה, בבחינת 'קץ מגולה', נוסף על זה שבצמיחת פירות הארץ וקייבון הגלויות.

21. כדוגמת האמור בספר יונה א, ח.

ומנגד, נקראת הקריאה הגדולה שלא לשבת בבתינו ולהסתפק בכך, אלא לרצות לבנות את בית המקדש כי האמת האלוקית מצפה מאיתנו לרצון זה ולבנייה זאת!²² ומה נלמד מכאן על הכסף ועל הזהב? לימוד זה אינו בשאלה של שייכות ורכוש, אלא מי העושה חיל ומי נותן את הכח לעשות חיל.²³ וכל זמן שאחשוב כי עבודתי מביאה את פרנסתי, והשקעותי מרוויחות את מנייתי, ואחזי מתגדלים בבורסתי, ורווחי תלויים במדדים ובהצמדות, ובכיני נמצאים בבנקים ובבורסות – אינני יכול בכלל לעכל כי לה' המלוכה והכסף והכלכלה,²⁴ וממילא אין לי צורך ואין בי דחיפה²⁵ לבנות את הבית האחד והמיוחד שממנו מתברר כי האמת האלוקית היא המְחִיה והיא האחראית הבלעדית לכסף ולכלכלה.

אבל, בעת בה נשים לב,²⁶ ותתרחש על ידינו, בסייעתא דשמיא, אותה חפירה פנימה בתוך שכבותיה של הנפש לעומקה, ונשתחרר מן השעבוד לממון, לאֵליו, ולאיליות סביבו; או אז, יצמח המהפך, ונכיר כי הכול פיקדון ממנו יתברך, התובע מן האדם להשתמש בו כראוי. זה יהיה כבוד אמיתי לבית המקדש, אם יאיר ממנו בעולם האור של החופש האמיתי מהשעבוד לכסף;²⁷ ואם יחול מהפך אמיתי שבו בני אדם יבינו שהם רק בָּלִים²⁸ לכה שנתן ה' בנו לעשות חיל. ומשעה שתאחז הענווה באדם, בעם, בעולם, הרי שמשנתנים כל סדרי החיים, יעדיהם ואופיים.²⁹

22. כדברי ריש לקיש ביומא ט ע"ב, על השנאה לבני בבל שלא עלו כחומה בימי עזרא.
23. דברים ח, יז-יח: "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלקיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". וכדיק הר"ן בדרשותיו (תחילת הדרוש העשירי), שהאדם אכן עשה את החיל, וה' נתן לו את הכח לעשותו.
24. לעומת דברי יוסף לפרעה בפתרון החלומות על שנות הרעב והשובע – "בלעדי" (בראשית מא, טז), ופרש רש"י: "אין החכמה משלי, אלא אלהים יענה, יתן ענייה בפני".
25. ואם היתה תחושת צורך ודחיפה, היה הבית נבנה כבר בזמן דוד המלך, על פי הרמב"ן לבמדבר טז, כא.
26. כדרכה של מסילת הישרים, בדברי רמח"ל על הזהירות והזרירות.
27. השעבוד לכסף מתבטא בבחירת הגויים את אלוהיהם לפי רצונם, ושעבוד האליל לצרכיהם, כדברי רבי עקיבא במדרש מכילתא יתרו פרשה י, על הפסוק "לא תעשון אתי אלהי כסף": "לא תעשון אתי, שלא תנהגו בי כדרך שאחרים מנהגין ביראותיהן, שכשהטובה באה עליהם הם מכבדין את אלהיהם, וכשהפורענות באה עליהן הם מקללין את אלהיהם, שנאמר (ישעיה ח, כא) 'והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו'; אבל אתם, אם הבאתי עליכם את הטובה, תנו הודאה, הבאתי עליכם את הייסורי, תנו הודאה". ובדברי רבי אליעזר במכילתא יתרו פרשה ו: "אלהים אחרים – שהם מחדשים להם אלהות בכל יום. הא כיצד, היה לו של זהב ונצרך לו, עשאו של כסף; היה לו של כסף ונצרך לו, עשאו של נחשת".
28. כדוגמת האמור במדרש רות רבה פרשה ד, י: "וצמית והלכת אל הכלים – אלו הצדיקים, שקרויין כלים".
29. כפי שפירטו חז"ל במסכת סוטה ד ע"ב – ה ע"א את השפעותיה החמורות של גסות הרוח.

ד. המאבק נגד אילי ההון

האם יכולה להתפתח חשיבה כזאת כיום, בעקבות מאבקם של החשמונאים מול המעצמה מספר אחד דאז – האימפריה של יוון? זו אשר היכליה וטקסיה, כלכלתה וכספיה – שופעים ומבריקים ומנקרי עיניים.³⁰ ומול ההון הזה, איליו ואיליו, עומד קומץ אנשים. של אומת-אמת, וקורא תגר על הכסף והזהב, על המשאבים הנראים אין-סופיים, על אוצרות של מלכות הגובה כספים מכל העולם. ונקודת אור אמונית-מוסרית-לאומית של ישראל, חוזרת את שריון הכסף והזהב, מנצחת אותו, ואומרת כי לאלקי ישראל הכסף והזהב.

גם משום כך יש קשר מהותי בין מאבק החשמונאים לטיהור המקדש, המברר את עניינו של הכסף והזהב. ולעומת המסתנוורים מן הברק החיצוני היווני, מהיקפו, מהישגיו והנסחפים אליו – יש הנלחמים בשעבוד לו, עומדים כחומת מגן חיה על כבוד האדם וחירותו האמיתיים.³¹ הענווה אשר ביסודו של המאבק,³² היא זאת אשר חיברה באופן אמיתי את רבבות עמך בית ישראל בפשטות ובעממיות, לעומת ההתנשאות והניכור שהפגינו האליטות³³ אשר נדבקו בחידק היווני, כאילו הוא שורש החיים ומצפנם, עד אשר קרסה האימפריה והיתה כלא היתה.³⁴

האם כהמשך למאבקם אז, נרצה ונוכל היום להמשיך את המהפך, וליצור את הברור הערכי והמוסרי בשאלת 'למי הכסף ולמי הזהב?' או אז, מול קיצוצים וגזירות ותקציבים ובורסות, מתגלית רוח התנדבות עממית,³⁵ ואיש לרעהו יאמר חזק (ישעיהו מא, ו), ומתוך ענווה ופשטות לא נכנעים למיעוט הכסף,³⁶ אלא שמחים בחלקנו, ורואים את החיובי שבזולת, ועד כמה הוא יכול להתחבר ויכול לעזור, ובמקביל גם צריך לקבל עזרה. כך

30. הרחבה אצל פרופ' מרדכי ברויאר, 'דברי הימים לישראל ולאומות העולם', עמ' 215-217.
31. לפיכך הגדיר יהודה המכבי את מטרת המלחמה: "ואנחנו נעמוד על נפשנו להלחם בעד חיינו ותורתנו" (חשמונאים-א ג, כא).
32. בענווה זו, ידעו החשמונאים שמקור כוחם בה': "למען ידעו העמים כולם כי ה' הוא האלקים הפודה את עמו ישראל מכל צרותיו" (חשמונאים-א ד, י).
33. כפי שנראה במשנה בברכות פ"ט מ"ה: "משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים 'מן העולם ועד העולם', והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם" הרי שהגברת האחוה בין איש לרעהו היא תגובה להתבדלות הצדוקית. וכך גם במחלוקת בין הפרשים לצדוקים האם יחיד מתנדב קרבן ציבור (מנחות סה ע"א).
34. כמו בנבואת יחזקאל פרק טז, על הדבקים באילי זרים, וכתוצאה מזה גם בחטאות סדום "גאון שבעת לחם ושלוות השקט היה לה, ויד עני ואביון לא החזיקה" (שם טז, ז), עד להתמוטטות.
35. בבחינת האמור בשמות א, יב: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", להבדיל אלף אלפי הבדלות מזמננו, הן בטיב העיניו, הן בזהות המענים, ובעיקר – בטיב כוונותיהם.
36. כמו שהיה בבית שני, עיין 'דעת סופרים' חגי ב, ו-ח, שמדגיש את הדחיפה של הנביא לבנות אף על פי שהיו אז מעוטי יכולת.

מתמלאת המציאות אתגרים, כוחות ומשימות, ובמו ידינו מקיימים אנו את הנבואה: "ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו" (ישעיהו ב, כ), תחת "ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו ותמלא ארצו סוסים" (שם ב, ז).

ה. אל יתהלל גיבור

המאבק נגד אלילות האדם וכוחותיו, נמשך גם אל שדה הקרב בו נלחמו כוחות וכלים במובן הצבאי והבטחוני.³⁷ ושוב ניצבות מעצמה ואמצעים ללא גבול, כמות ואיכות של ציוד ולוחמים, סדר, שיטה ומקצועיות, תחזוקה וניידות בהיקפים אדירים, הלא היא יוון הנחשבת כ'מנהלת' של העולם. הרבה להג והרבה רהב בפיהם של דוברי אותה מעצמה,³⁸ ובטחון עצמי ואמונה בגובה העיניים של האדם, כביכול הכל תלוי בו.³⁹

ומה אכפת לרהב שכזה אם יש מיעוט קטן השומר על צביון חייו, ומדוע מוטרדת המעצמה מזעיר שם וזעיר כאן המתנהגים באורח חיים שונה?⁴⁰ כי מול הגאווה והכוחניות והגבורה שניכרת בחיצוניות, עומדת אלטרנטיבה מנוגדת של הענווה, הצניעות, והצפייה של האמת מהאדם.⁴¹

זהו המאבק על עצמיותה של הגבורה, מה מקור כוחה ומה שליחותה האמיתית.⁴² האם מתהלל הגיבור בגבורתו, בנשקו, במיומנותו, בתחכומו, בסוסיו ובמרכבותיו, בנסיונו ובמקצועיותו, או שהכול הבל בלי רצון ה',⁴³ ואין כלום במעטפה החיצונית, ללא נשמת חיים שנוטע בה הבורא.⁴⁴

37. כפי שמרחיבה התורה בפרשת "כי תצא מחנה על אויבך" (דברים כג, י-טו) על העדינות והטהרה הנדרשים במלחמה, והדגשת הספרי שם על צניעות ושפיכות דמים ולשון הרע.

38. כמו דברי הפלשתי שמואל-א יז, י: "היום הזה חרפתי את מערכות ישראל".

39. כשחצנותו של מלך בבל המתוארת בישעיהו יד.

40. ראה מאמרו של פרופ' מנחם שטרן הי"ד, בתוך 'תולדות ארץ ישראל' בעריכת יואל רפל, הוצאת משרד הבטחון, תשמ"ג, עמ' 254.

41. וכן במאבק בין ישראל למצרים, ראה 'שם משמואל' שמות תרע"א, ובמאבק בין ישראל למואב, ראה 'שם משמואל' בלק תר"ע.

42. הרחבה ב'עולת ראייה' א עמ' עה, בעניין "אוזר ישראל בגבורה".

43. כמסקנת המוכשר באדם בלקחיו שכתב בקהלת, כגון פרק ב, א-יא.

44. כמו בפיוט 'נתנה תוקף' - "משול כחרס הנשבר", "וכחלום יעוף", אבל "ושמנו קראת בשמך".

והרי אם יחוש אדם שאין בסיס לגאוותו, אם יכיר ויפנים כי הכוח נובע רק מגילוי האמת האלוקית בעולם,⁴⁵ או אז יעשה חסד עם כוחו, יושיע חלשים,⁴⁶ יגן על נרדפים,⁴⁷ יחלץ שבויים,⁴⁸ יתמסר למלחמה על הגנת הצדק.⁴⁹

ואם כך, אז יש מקום להתהללות, כי לא תהא זאת גאוה אנוכית, אלא הכרת הערך העצמי הנכון, והוא הכבוד האמיתי. והלא כה דברי ה' דרך הנבואה: "כה אמר ה', אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגיבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו" (ירמיהו ט, כב). לאמור, כל עוד נתפסת הגבורה כגבורת האדם עצמו בלבד – אין בה ערך וממשות וקיום. אבל, אם אדם מתחבר באמת לחפץ האלוקי, "כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי, כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ" (שם ט, כג), או אז מוקדשים כוחותיו לעשיית משפט וצדקה,⁵⁰ וזוהי הידיעה האמיתית את ה'.

אשר על כן, הכוח המאיר שמתגלה בבית ישראל כולו⁵¹ על ידי החשמונאים, הוא המתמלא בעוצמה בגלל ש"אנחנו נעמוד על נפשנו להלחם בעד חיינו ותורתנו" (חשמונאים – א ג, כא).

הכרזה זאת איננה הצהרה של מילים, אלא דרך חיים. החשמונאים ניצבו מול "רכב וחיל כבד", ועל פי המבט החיצוני "אנחנו יוצאים במתי מעט ונפשנו יבשה מבלי אוכל" (שם ג, טו–יז), אבל: "קמנו ונתעודד" (תהלים כ, ט), הנותן ליעף כוח הוא שאוזר את ישראל בגבורה.⁵² כך הכריעו את הברק החיצוני המתגאה, התגברו על הפחדים והחששות וניצחו גם בשדה הקרב – "מסרת גבורים ביד חלשים".

45. כדברי אברהם אבינו, בראשית יד, כב–כג, בסירובו לקבל מרכושה של סדום, ובכך הגדיר את מלחמתו כמלחמה למען הצדק, ובזה מקור נצחונו. ובמדרש אגדה (מובא ב'תורה שלמה' לך לך אות קמז): "אותה שעה קידש אברהם שמו של הקב"ה, שלא יחשוב מלך סדום שעל ידי ממין עשה אברהם מלחמה... ולא עשה מלחמה אלא להציל את לוט".

46. מלכים – א כ, לא: "ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם, נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל, אולי יחיה את נפשך".

47. על הכח האלוקי שבהגנה זו מרחיב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ב פמ"ה) בדבריו על מדרגת הנבואה: "תחילת מעלות הנבואה, שילוה את האדם עזר אלהי יעוררו ויזרו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת חסידים מידי קבוצת רשעים... וימצא מצד עצמו לכך התעוררות החיפה לפעולה, וזה נקרא רוח ה'... וזו היא דרגת כל שופטי ישראל".

48. כדוד המלך בצקלג, כשניגש לחלץ שבויים, "ויתחזק דוד בה' אלקיו" (שמואל – א ל, ז).

49. כמלחמת מדין "וידבר משה אל העם... לתת נקמת ה' במדין... וימסרו מאלפי ישראל" (במדבר לא, ג–ה), ואלו ה' הגדיר זאת כ"נקמת בני ישראל" (שם פס' ב).

50. ובזה נבדל דוד מעשו, על אף הדמיון באדמוניותם: "עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה [דוד] מדעת סנהדרין הוא הורג" (בראשית רבה, פרשה סג ח). יש דמיון בכוחותיהם, אבל דוד מקדיש אותם לשירות הצדק, ולא לשירות צרכיו האישיים.

51. כפי שמשפיע הדבר על מעגלים נרחבים באותו דור.

52. כנוסח שתקנו לנו חז"ל ב'ברכות השחר'.

1. הקרב התרבותי

בהמשכו של המאבק על כבוד האדם וחירותו במובנם האמיתי והכולל, יוצא ישראל לשדה הקרב התרבותי. מולו ניצבת אומה זמנית, שמתהדרת בפיתוחם של כוחות חיים (כמו העיסוק בספורט, למשל), בהתחדשות מדומה ובריבוי יצירה, כאשר לכל אלו היו קוראים אז בשם 'תרבות'. החכמה היוונית, היא העוסקת בעולם ובסודותיו, היא המנסה באופן המופשט לקבוע מי ברא ומה נברא, ומהו בעצם מעשה מרכבה. השכל האנושי, קידמתו של האדם, כשרונו, השגתו – הם אלו המהווים את יסוד החכמה היוונית.⁵³

לכאורה, החכמה היוונית היא אוביקטיבית, אבל האם היא מאירה את פעילות הגוף, הנפש?⁵⁴ האם לשכל האנושי יש קנה מידה מוסרי?⁵⁵ האם האצטדיונים יושפעו מתהליכי פיתוח החכמה? או שהאדם יישאר במה שנוח לו, אנוכי בפנימיותו, עכשווי בסיפוקו, ויצור פיצול בין העולמות. ומשלא ירצה לעכל שיש בורא ויש בריאה, ויש דין ויש דיין – גם לא יחזיק מעמד במוסריותו.⁵⁶

הנה, כל התרבות הנוצצת, מתאקת כאשר היא נמצאת בעימות מול המיעוט הישראלי הצנוע בדמות עוצמתם של החשמונאים.⁵⁷ כל היכלי הפילוסופיה אינם מגינים מפני רשעות ועוול וכוחניות לשמה, ואם כן מה שוויים?⁵⁸ מתברר אפוא, כי כל עוד עולם הערכים משרת את ציפיות האדם אזי נשאר הוא על עומדו,⁵⁹ אך משעה שנתקל באומת-אמת,⁶⁰ בגבורתה ובחכמתה אשר באה ממקור רצון אלקים חיים, או אז, נדם המצפון היווני ויצא לקרב ובו "מסרת טמאים ביד טהורים".

53. רמב"ם, מורה נבוכים, ח"ב פרק טז וח"ג פרק כ, שם הרחיב על עומק ההבדל בין האמונה היהודית לפילוסופיה היוונית. וראה מאמרי הראי"ה ח"ב עמ' 108-107, בשיטת הרמב"ם בעניין זה.

54. רמב"ם, 'שמונה פרקים', פרק א, שם מאיר הרמב"ם את עומק ההבדל בין הבנת הנפש בתפיסה הישראלית לעומת היוונית.

55. בבראשית כ, יא: "רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי". ופרש המלבי"ם: "שגם אם נראה איש או עם שהוא פילוסוף גדול וחקק לו נימוסים ישרים, והרגיל את עצמו במדות טובות על פי עצת שכלו, בכל זאת לא נוכל לבטוח על האיש ההוא או העם ההוא, שבעת תסיתו תאוותו לעשות רע, שתמיד יגבר שכלו על תאוותו. כי בהיפך... אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע. רק כח אחד נמצא בנפש האדם אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא, והוא מידת היראה".

56. הרב סולוביצ'יק, 'דברי הגות והשקפה', עמ' 28, על היחס בין האמונה בבורא לבין מהותה של התפיסה המוסרית.

57. הרחבה במאמרו של פרופ' מנחם שטרן הנ"ל, שם.

58. ועל בשרנו חוינו את נוראות השואה בבירור נוקב זה.

59. ואז מקובלים ישראלים ברצון על ידי אומות העולם, כפי שניתן לראות זאת בעליל בימינו.

60. כמו בשמות יז 'ויבוא עמלק', ועיין על פשר מלחמת עמלק ב'קול התור' פרק ה'.

ז. התמודדות על סיכויים וריאליות

כוחם של החשמונאים, חכמתם וגבורתם, אמונתם ותעצומות הנפש שלהם אינם עניין של דור אחד.⁶¹ החירות הפנימית שנבנתה על ידם ממשיכה להבנות ולהבחן גם בעת גלינו מארצנו, כאשר אנו חיים זמנית בתוך תוכן של אומות ותרבויות, היכלים ומגדלים, ועלינו לשמור על האופי האמיתי.⁶² כל זאת, מעל לכל כללי הסטטיסטיקה והגיאוגרפיה, ומעבר לכל דמיון וסברה, ובניגוד לשפיטת המציאות על פי המבט האנושי. גבורת הנפש שמקורה בצוויו של "הציבי לך ציונים" (ירמיהו לא, כ),⁶³ כל זאת היא זאת שאיננה נותנת למחוק געגועים וכמיהה לציון, והיא שמגדירה את ההישרדות התרבותית מול עוינות וכוחניות של עמים זרים.

מאותן נטיות הנפש הישראלית האמונית,⁶⁴ קמה וגם ניצבה הגאולה של העצמאות והעצמיות, והנבואה "ושובי אל עריך אלה" (ירמיהו, שם) מתיישמת בחסדי צור ישראל וגואלו, הנותן כוח לעשות חיל במסירות ובנחישות של לוחמי חירות ישראל, מול מה שנראה חסר סיכוי ולא ריאלי, לחזור ולהקים את מדינת ישראל בארצם.⁶⁵

כאן מתחדשת הרוח החשמונאית ביתר שאת, ושוב כמעטים מול רבים, צדיקים מול רשעים, וחלשים מול גבורים, מתעורר לתחיה מחדש "אוד מוצל מאש" (זכריה ג, ב), וה' הבוחר בירושלים גוער בשטן⁶⁶ הרוצה לחנוק, לפצל, להקטין, ולהפיל את הרוח.⁶⁷

הזיכרון החי של אלפי שנים, מחבר את האמונה בבורא עם הענווה,⁶⁸ את הבריאה ואת האומה שהיא ראשית לה,⁶⁹ את האבות והאמהות עם דור הבנים, את פסח ופורים, חנוכה וסוכות. הזיכרון הזה מאיר מחדש את אורה של החשמונאיות, ומהוה נדבך בסיסי של אותן

61. זו דוגמה למשמעות ערכית של חוק שימור האנרגיה.

62. במציאות המורכבת המתוארת בדברים כח, סד-סה: "ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך עץ ואבן. ובגוים ההם לא תרגיע ולא תמצא מנוח לכך רגלך".

63. וכדברי הספרי לדברים יא, יח, שזהו היסוד לקיום המצוות בגלות, "שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים".

64. מהר"ל נצח ישראל פרק א.

65. הרחבה במאמרו של הרב סולוביצ'יק 'קול דודי דופק'.

66. פירוש ראב"ע שם: "שהשם יסיר כל שטן שוטן שלא יבנה הבית... וטעם 'הלא זה אוד מוצל מאש' דרך משל, די לאלה צערם שנמלטו מהגלות".

67. בשבועות טו ע"ב, בתיאור מהלך קידוש ירושלים על ידי עזרא ונחמיה, מופיע הפסוק: "ה' מה רבו צרי, רבים קמים עלי". ופרש רש"י: "לפי שנאמר בו 'רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה', שהיו מתלוצצים צרי יהודה ובנימין כשהיו בני ישראל, בני הגולה, בונין את החומה, שנאמר 'מה היהודים האמללים האלה עושים... היחיו את האבנים מערימות העפר והמה שרופות', ואומר 'גם אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם'".

68. ספר צפניה ב, ג: "בקשו את ה' כל עוני הארץ אשר משפטו פעלו, בקשו צדק בקשו ענוה".

69. כדברי ירמיהו ג, ג: "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה", ובתנחומא בראשית סי' ג: "מהו בראשית? - אלו ישראל שנקראו ראשית".

מאבק של חזון מול מציאות,⁷⁰ של גודל הרוח מול נמיכות הכלים, של נצח ישראל מול הסיכויים הריאליים.⁷¹

ח. ללכת בדרך אל הכבוד האמיתי

החשמונאים היו אפוא שליחי ציבור, שליחים שכוחם נובע מהמשלח האלקי המגלה רצונו דרך עמו, ושליחותם יונקת מעוז וענווה גם יחד. יניקת הכוחות ושאיבתם ממעיני הישועה,⁷² זאת הדרך שעליה נאבקו מול יוון, ומול ההיסחפות בברק היווני.

נצחונם של החשמונאים אינו משכר⁷³ ואינו משקר.⁷⁴ אין בו גאווה והתנשאות, ואין בו סילוף וזיוף. אין בו שעבוד לחיצוניות, ואין הוא נרתע מפניה, תהא זאת התרבותית או המוסרית, הכלכלית או הכוחנית. ובבית המקדש השני, שעל טיהורו ו"נצוח על מלאכת בית ה'"⁷⁵ נלחמו, היו אמורים להתברר כוחות האדם והאומה והאנושות. שם ואז היה צריך להופיע הכבוד האמיתי,⁷⁶ הערך הנכון של כל המציאות, ערך שמתגלה רק על פי "מי שאמר והיה העולם כרצונו".

בביטוי זה, "מי שאמר והיה העולם כרצונו", בחר הרמב"ם לבטא את העומק ההלכתי של כיבוד הורים,⁷⁷ גם במקום שבו זורקים את ארנקו של הבן לים בפניו (על פי: קידושין לא ע"ב – לב ע"א). כי "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב) איננו רק כלי ומסגרת, מנהג

70. כמו בספר 'שיבת ציון' מהדורת אוני' בן גוריון בעריכת פרופ' שלמון, תשנ"ח, עמ' 244–278.

71. הרחבה במאמרו של הרב אביגדר נבנצל שליט"א 'בטחון והשתדלות', בתוך 'ספר הראל', הוצאת ישיבת הגולן, כסלו תש"ם, עמ' 378–388.

72. ישעיהו יב, ג: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", ותרגום יונתן בן עוזיאל שם: "ותקבלון אולפן חדת מבחירי צדיקיא" [ותקבלו לימוד חדש מבחירי הצדיקים].

73. ועל כן קשור הזכרון לתפילות וסעודות (ראה סימן תרע סעיף ב ברמ"א) ושמחה של הודיה גדולה.

74. ולכן בימי מועד, ישראל עובדים את עבודתם באמת, כגון מה שמתואר בילקוט שמעוני פרשת אמור רמז תרנ"א: "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם". רבי יצחק פתר קריא בדורות הללו, שאין לא מלך ולא נביא ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפלה זו בלבד, אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, אף היא לא תבזה. 'תכתב זאת לדור אחרון' אלו הדורות הללו, שהן נטויין למיתה, 'ועם נברא יהלל יח' שעתידי הקב"ה לבראותו בריה חדשה. ומה עלינו לעשות? ליקח לולב ואתרוג לקלס להקב"ה". זאת, לעומת ימי הוללות וקרנבלים.

75. כפי שנאמר בהכנת הלויים לעבודתם בבית ראשון (דברי הימים-א כג, ד), ובבית שני (עזרא ג, ח). ומשם לשאיפה "לנצח על מלאכת בית ה'" בפיוט 'א-ל מסתתר', בסעודה שלישה.

76. עליו התחלנו ללמוד לעיל בפרק ב'.

77. בהלכות ממרים פרק ו הלכה ז: "ועד היכן מוראן? אפילו היה לובש בגדים חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו... לא יכלימם אלא ישתוק ויפחד ממלך מלכי המלכים שציווהו בכך... שאמר והיה העולם כרצונו".

והוראה, אלא תן כבוד: כלומר, תתאמץ לגלות את הערך הנכון. של מי? – של המכבד, ומתוך כך גם של המכובד. וזהו "למען יאריכון ימך", לא במובנה של האריכות הפיזית, שהיא איננה תלויה באדם, אלא במובנה האיכותי של האמת המתגלה באדם. ויש כאלו שבחיים קצרים עלי אדמות, מלמדים אותנו מהם "חיים ארוכים",⁷⁸ שיש בהם איכות מוסרית של הכרת הטוב מבן להוריו. כי מי שאינו כפוי טובה,⁷⁹ מודע לטוב שיש בו,⁸⁰ ומודע לכך שקבל אותו מאת ה' דרך הוריו. ובאותה ענווה ובאותה עוצמה, הוא מכבד את אומתו, מגלה את ערכה באמת, ומחבר עצמיותו למענה. כך מצאנו בגדעון, המכבד את הוריו, איננו מתייash ואיננו מרפה ידים, ומלמד סנגוריה על דורו, ובכך זכה להושיע את ישראל.⁸¹

מכאן נלך למקום המקדש – מקום המפגש של החיים ומקורם,⁸² הכוחות ומשימותיהם, העוז והענווה, הפרט והכלל, החזון והמציאות.⁸³ שם ברא אלקים את האדם, את החומר והרוח, את הגוף והנשמה,⁸⁴ ומשם מתברר מהו כבוד האדם, ומהי חירותו. זהו המקום אשר המתקשרים אליו זאל עניינו, אינם מתהללים ואינם מתגאים בחכמה, גבורה ועושר, אלא רוצים להיות שליחות ושליחים של החפץ האלקי בעולם. זהו האתר שכל מי שמחפשת ומחפש⁸⁵ את התיקון הגדול של החיים⁸⁶ משיבים לנפשם את הכיוון והיחד, המצפון והמצפון, מכוחו.

את העוצמה הזאת ניסו היוונים לטמא, לשעבד למגבלות האנושיות של עושר וחכמה וגבורה, ועל זה נאבקו החשמונאים, וניצחו וגברו על הטומאה.⁸⁷ ואת הקרב הזה אי אפשר

78. כך באר ב'עולת ראי' ח"ב עמ' קכא את התפילה (בברכות יז ע"א) "ותתן לנו חיים ארוכים", שזהו הכלל, ופרטיו: "חיים של שלום" וכו', ראה שם באורו.

79. עיין פרושו של ר' חיים ויטל בתהלים יד.

80. כפירוש הרמב"ן לדברים לב, ו "עם נבל ולא חכם".

81. שופטים ו, יא-יד: "... וגדעון בנו חובט חטים בגת להניס מפני מדין. וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו: ה' עמך גיבור החיל. ויאמר אליו גדעון: ... ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותינו... ויפן אליו ה' ויאמר: לך בכחך זה והושעת את ישראל". וראה ילקוט שמעוני שופטים רמז סב, ופרושי רש"י רד"ק ומלבי"ם שם, שזכות כיבוד אביו וזכות הסנגוריה על ישראל הם שעמדו לו.

82. כאמור בפסחים נד ע"א שהמקדש נברא קודם בריאת העולם, על פי ירמיהו יז, ב: "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו".

83. שם התגלה ב'סולם יעקב' כל המהלך של ארבע מלכויות (ויקרא רבה, פרשה כט ב).

84. בבראשית רבה פרשה יד, ט: "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה – ממקום כפרתו נברא", וכן בפרקי דרבי אליעזר פרק יב. והתבאר הדבר בהרחבה בפירוש 'כלי יקר' לבראשית יב, א וכו', א.

85. כנבואת עמוס ח, יא-יג: "הנה ימים באים נאום ה' אלקים והשלחתי רעב בארץ... לשמוע את דברי ה'... ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא".

86. כדוגמת ה"תיקון הגדול" המתואר במסכת סוכה נא ע"ב, המאפשר לגברים וגם לנשים לשמוח בשמחת בית השואבה במקדש, בלא לדחות את הנשים, וכפי שפרש ה'בני יששכר', מאמרי חודש תשרי, מאמר י, אות ב ואות לא.

87. כעניין נס פך השמן הטהור, מסכת שבת כא ע"ב, רמב"ם הלכות חנוכה פ"ג ה"ב.

להפסיק, עד שמתוך הגאולה השלישית⁸⁸ – שאין לה הפסק⁸⁹ אבל יש בה יסורים וקשיים⁹⁰ – תיבנה ותצמח⁹¹ גם המדרגה הרוחנית של המלכות והנבואה, הכהונה והמשפט, ללא ערבוב,⁹² ללא טשטוש, ללא ריב בין אחים.⁹³ אז ייבנה בית המקדש השלישי והאחרון, ובו יתברר למי הכסף ולמי הזהב, למי החיים ולמי הגבורה, למי הצדק ולמי הענווה – לחי העולמים.⁹⁴

בדרך לגילוי הכבוד האמיתי של האדם והעם, המדינה והעולם, נהיה מתאמצים ולוחמים במלחמה הטהורה והצודקת, על היותנו עשירים – כשמחים בחלקנו,⁹⁵ חכמים – כי לומדים מאחרים,⁹⁶ וגיבורים – כי כובשים אנו את יצרנו,⁹⁷ ומושלים ברוחנו⁹⁸ ומצמיחים נכון את

88. הכורכת עליה רוחנית והצלחה גשמית, כדברי ירמיהו לא, יא: "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר, והיתה נפשם כגן רוה ולא יסיפו לדאבה עוד", ופרש המלבי"ם: "על טוב ה' – הרוחני, וגם על הצלחה הגשמית על דגן וכו', ומצד שינהרו על טוב ה' תהיה נפשם הרוחנית כגן רוה שבעה מטוב ה', ומצד הצלחה הגשמית לא יסיפו לדאבה עוד מני עוני ומחסור".

89. מדרש תנחומא שופטים פרשה ט: "והשלישית יִתָּר בה (זכריה יג, ח) – שאין מתיישבין בארצם אלא בגאולה שלישית. גאולה ראשונה – זו גאולת מצרים. גאולה שנייה – זו גאולת עזרא. השלישית – אין לה הפסק".

90. כהמשך בזכריה שם (פס' ח-ט): "והשלישית יִתָּר בה. והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב". ובברכות ה ע"א נאמר, כהגדרה עקרונית ולא ביחס לדור מסוים, שארץ ישראל ניתנת ביסורים. עוד שם, שהעולם הבא, שעניינו מציאות חדשה בעולם הזה (כביאור הרמב"ן בשער הגמול), אף הוא נקנה ביסורים.

91. מתוך הצרות, כמו שכתב ב'קול התור' פרק ב, צא, שתכונת משיח בן יוסף שמן הצרה עצמה באה הישועה, ובאר כך את הפסוק בחבקוק ג, טז "אנוח ליום צרה", ובירמיהו ל, ז "עת צרה היא ליעקב – וממנה יושע".

92. בין הכהונה למלכות, וכדברי הרמב"ן בבראשית מט, י בבירור נוקב במהלכם של החשמונאים.

93. תהלים קלג, א: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", ופירוש רד"ק, על כך שהמלך המשיח והכהן הגדול לא יקנאו זה בזה. גם המאירי שם פרש את העניין על אחדות הכהונה והמלכות, כהמשך לפרק הקודם "כהניך ילבשו צדק... בעבור דוד עבדך" (תהלים קלב, ט-י), והוסיף שהדברים אמורים גם על המלך המשיח.

94. כמו פירוש רד"ק בחגי ב, ח: "לי הכסף. ביד מי שהוא – שלי הוא, וברשותי הוא לנטלו מזה ולתתו לזה. ואני אתן בלב הגויים להביא אל הבית הזה כסף וזהב לרוב".

95. פרקי אבות פ"ג מ"א על פי תהלים קכח, ב.

96. אבות שם על פי תהלים קיט, צט.

97. אבות שם על פי משלי טז, לב: "טוב ארך אפיים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר".

98. ברלב"ג במשלי שם, נראה שהבחין בין "ארך אפים", שהוא בבחינת 'סוד מרע', לבין "מושל ברוחו", שהוא בבחינת 'עשה טוב', ופרש: "טוב ארך – שימשול כבעסו", ואילו "מושל ברוחו" הוא "מושל ברצונו ובתאוותו להניעם אל אשר יחפוץ".

כוחות נפשנו⁹⁹ מתוך עולם אחד אמיתי וכולל, ללא פיצול בין רצון ה' לרצון בשר ודם,¹⁰⁰ ללא היסוסים, ללא קטנות, ללא פירוד וללא שיתוק.¹⁰¹ או אז "במקום הזה אתן שלום" (חגי ב, ו-ז), כהמשכה של אותה נבואה בה התחלנו להתבונן (לעיל פרק ב), והיא קוראת אותנו לאחדות אמיתית, לאמונה של ישירות וגדלות, לענווה וגבורה גם יחד.¹⁰²

אמנם את קליפותיהם של הכבוד והרדיפה סביבו, ניתן לראות בחוש, בעת קיומם של נבואות העוסקות ברדיפה זאת בחבלי משיח, כפי שהאירו זאת חז"ל, ב"יוקר שיאמיר",¹⁰³ בשאיפה ליקר ולכבוד.¹⁰⁴ הגרעין הפנימי של תופעות אלו, נמצא בכמיהה הנוקבת לגאולה שלמה, להופעת תיקון העולם ע"י משיח ה' ש"והיתה מנוחתו כבוד" (ישעיהו יא, י). המשיח הוא המלמד את עולם הערכים השלם, ומקומו של כל חפץ, ושעתו של כל אדם, והוא הנותן – בעזרת המשלח האלוקי – את הכבוד הנכון.¹⁰⁵ אמנם, מי שיישאר משועבד לחיצוניות של הקליפות, ייסחף בהן או יעס עליהן – ישאר בסופו של דבר – מנוצח.¹⁰⁶ אך אנו,

99. כהדגשת המלבי"ם במשלי שם, ש"מושל ברוחו" הוא המתקן מידותיו כך שאפילו אינו נוטר בלבו ואינו מעלה בדעתו מחשבת נקם.

100. כמו היוונים, לעיל פרק ו.

101. על פי באורו של ר"י אברבנאל ל"ירא יעקב מאד ויצר לו" (בראשית לב, ח), שהגיבור האמיתי, שראוי להחשיבו כבעל מעלה, איננו זה שאין בו פחד כלל, אלא זה ששכלו מנהיג את כוחותיו, ואמנותו גוברת על פחדו הטבעי.

102. כמו בנבואת מיכה (ה, ז-ח): "והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער, ככפיר בעדרי צאן, אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל. תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו". ובהמשך (ו, ח): "הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך".

103. משנה בסוף סוטה: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר", וראה גם סנהדרין צז ע"א.

104. 'תוספות יום טוב' שם: "שהכבוד יהיה נאהב מאד לרדוף אחריו".

105. מוסר אביך, מידות ראי"ה, "כבוד", סעיף ט: "אורו של משיח כשזרחה בלב, הוא מלמד לכבד את הבריות כולם. 'והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גויים ידרשו והיתה מנוחתו כבוד'".

106. גם הכעס על ה"חוצפא יסגי" אינו מביא ברכה. האריך בעניין זה ב'מי מרום', מעייני הישועה, בעקבתא דמשיחא, פרק כו: "מי שמוצא חסרונות אצל אחרים עליו לפשפש במעשיו ומדותיו, אולי הוא עצמו במדותיו הרעות גורם לכל זה. מכאן הערבובייה הגדולה שבאחרית הימים, והנגודים המרובים שבין אדם לחברו, שכל אחד מאשים את השני ומוצא בו חסרונות ולקויים שונים... ובמקום לפשפש במעשים ולתקן המדות... באים הם בתלונות וצעקות ונדמה להם שעל ידי זה הם קונים את השלמות... לו חכמו ישיכילו זאת בעלי הבינה והדעה, לגרש את השנאה כליל מלבותם ולהחליץ מכל החשדות למיניהן, ובמקום זה למלא את כל חללי הלב באהבה וידידות לכל נברא הממלא את תפקידו... ולהסתלק לגמרי מן ההנאה המדומה הפרושה על כל החיים, לשמוח בתקלה של הזולת... ולזאת, אלה שליבם כואב על הכפירות, הדקות והגסות, צריכים בעיקר לישר תחילה את לבם ומחשבתם". וראה שם גם בפרק מג "התגברות החוצפה".

מכוחם של דורות, רוצים לנצח, רוצים שהכבוד האמיתי הוא יהיה המצפן והוא ישכלל את המצפון.¹⁰⁷

ומשום כך "לא נפלאות היא ממך" להיות "מהנעלבים ואינם עולבים",¹⁰⁸ כי במקום להתרשם מהכבוד החיצוני ולהסחף בהעלבויות ובפגיעות, הרי שהמצפן והמצפון מתחברים לכבוד האמיתי ומסייעים לאדם לברר מהי שלמותו הפנימית, ובמה יוכל לעזור בכך גם לאחרים.¹⁰⁹ לא כדורס את עצמיותו, אלא כמפתחה ומטהרה, ובכך הוא זוכה לברר מה צריך לתקן. וזהו שכרם הגדול של "הנעלבים ואינם עולבים" בזריחת שמש הגאולה עליהם.¹¹⁰

כך שואלים הם וחפצים¹¹¹ לברר כראוי מהו אדם, מהי אומה, "מה כוחנו ומה גבורתנו" עם הנשמה שנתת בנו,¹¹² שטהורה היא בפרט מכוחו של הכלל,¹¹³ ורוצה כל כך להתגלות במלואה, בעצמיותה, בחירותה, בישרותה,¹¹⁴ ובגאולתם השלמה של ישראל והעולם כולו.

את הרצון האמין והנקי¹¹⁵ אנו צריכים לחדש ולהגדיל, ליישם ולהעצים, ולהחזיר באמת עטרה ליושנה,¹¹⁶ בגודל הראוי, באיכות, במהות הפנימית ומתוך כך בלבושי החיים ובכלים

107. עיין בשו"ת כתב סופר, אבן העזר סימן מז, העוסק בכנות, בטהרה ובגבורה של מלאכת שמים שבתיקון. מתוך כך, חובתו של הרב להוכיח את בני עדתו, כשהתוכחה עשויה להתקבל, גם אם הוא מסתכן בפגיעה בפרנסתו: "מי שיושב על כסא הרבנות ונתקבל לפקח על עסקי העיר להורותם דרך החיים... לא יחוס על כבוד עצמו, רק על כבוד ה' יהיה עיניו ולבו תמיד".

108. יומא כג ע"א: "הנעלבים ואינם עולבים, שומעין חרפתן ואינם משיבין, עושין מאהבה ושמיחין ביסורין – עליהן הכתוב אומר: 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'".

109. ראה עין איה שבת לא ע"א ד"ה א"ל הוי זהיר ברוחך, על תגובתו של הלל הזקן לשאלות מקניטו.

110. פירוש הריטב"א ליומא שם: "שזו ענווה וחסידות גדולה שהיא למעלה מן הכל, דימה שכרם לגדול שבכולם דהיינו כצאת השמש בגבורתו, שתרגם אותו יונתן שהוא מה שאמר הכתוב 'אור החמה יהיה שבעתיים'", בתיאור זריחת שמש הגאולה.

111. כהגדרתו המדוייקת של המלבי"ם (ויקרא א, ג, סימן כו) למונח 'חפץ', שהוא "שיש לו אל הדבר נטייה נפשית", ולא כ'רצון', שהוא "תכונה מחשבתית".

112. מתוך ברכות השחר.

113. כמו בעקרון שבאר הרב סולוביצ'יק ב'על התשובה' עמ' 76, כהגדרה הלכתית צרופה, שבעלותו של עם ישראל על ארץ ישראל, או על קרבן הציבור, היא בעלות של הכלל כישות בפני עצמה, ושייכותו של היחיד מישראל לארץ ישראל, או לקרבן הציבור, היא בהיותו חלק ממנסת ישראל.

114. קהלת ז, כט: "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים".

115. בעולת ראייה ב' עמ' שטה, הסביר את הנוסח בתפילת נעילה "למען נחל מעושק דינו ונשוב אליך לעשות חוקי רצונך בלבב שלם", שהנקיות, בפרט בעוונות שבין אדם לחברו, היא תנאי לעליית הרצון לטובה ולקדושה.

116. כאנשי כנסת הגדולה, שידעו לתאר את הקב"ה כ"הגדול הגיבור והנורא" גם כשהגילוי החיצוני לכך במציאות נראה בשפל המדרגה, "נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו?", וזוהי "החזרת העטרה ליושנה", ועל כך זכו להקרא "כנסת הגדולה" (יומא סט ע"א).

השונים. ו"ברוחי אמר ה' צבאות"¹¹⁷ יהיה לכולנו מקור של עוז ותעצומות ליסד את הבית ולבצע את השליחות, ולא לבז ליום ולמקום, ולא לתת לקטנות¹¹⁸ לשלוט בנו, עד יתגלה במלואו אור חדש על ציון. ואור קטן ואור איתן בנצחיותו ובפנימיותו ממילא יסלק את החושך ואת השלילה, ונהיה כולנו בנות ובנים של אבינו שבשמיים, ושליחות ושליחים אמיתיים ונאמנים בבניין האמונה והנפש בגדלותם, במהלך המורכב והמיוחד של צמיחת הישועה.

מלכות יוון היתה בהם מידת העזות ביותר, אך הקב"ה בורא ממכה עצמה רפואה, כי לולא מידת העזות לא יתכן שחשמונאי ובניו לברם ירהבו עוז בנפשם לצאת למלחמה, והיה להם למסור עצמם להריגה על קידוש השם כמו שעשו אלפים ורבבות קדושים קודם להם... הרי אמרו ז"ל 'גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה', ובש"ס שם הקשו על יעל 'הלא מתהניא מעבירה', מזה מוכח דעבירה לשמה צריכה להיות לגמרי לשמה, ומזה לימוד למשתמשים במידת העזות לעבודת השי"ת, שישמרו היטב לנפשם שלא תתערב בה תערובת שלא לשמה, לניצוח או להתייהר ולהראות כוחו שלא ישוב בפני כל וכדומה. ועל עניין זה בא הרמז בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה, שיהיה הכל לשמה כמו שהיה בשעת הגם.

(רבי שמואל מסוכצ'וב, שם משמואל,

חנוכה תרע"ג, בקיצור)

117. זכריה ד, ו ופירוש מהר"י קרא שם, ופירושים נוספים, המדגישים כי 'רוח' היא רוח ה' העוברת דרך כורש מלך פרס. ואם כך, אין 'רוח' באה לשלול את השתדלות האדם, אלא אדרבה, "ה' הוא הנותן לך כח לעשות חיל". וכן בהרחבה בשיחות מו"ר מרן הרב צבי יהודה קוק לבראשית, בעריכת הרב אבינר, עמ' 382-383.

118. כהמשך בזכריה שם (פס' י) "כי מי בז ליום קטנות", ופירשה הגמרא בסוטה מח ע"ב: "מאי דכתיב 'כי מי בז ליום קטנות'? מי גרם לצדיקים שיתבזו שולחנן לעתיד לבוא, קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בקב"ה".